

Repobladors mallorquins al Sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió*

ANTONI MAS I FORNERS
JOAN-LLUÍS MONJO I MASCARÓ

0. Presentació

El 1918, en el seu *Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental*, Mn. Alcover va treure a rolló l'existència de Tàrbena, una vila situada a les muntanyes de la comarca de la Marina del País Valencià, que el canonge manacorí considerava *llingüísticament importantíssima*, pel fet que la seva població era originària de Mallorca i que tenia una parla que conservava molts de trets del dialecte mallorquí, entre ells qualcun de tan significatiu com l'article *salat*. En paraules de Mn. Alcover, Tàrbena és una vila d'unes 1.500 ànimes, encastellada casi a la cuculla d'aqueixes muntanyes. *Llingüísticament és importantíssima, perquè la primeria del segle XVII, quant tregueren d'Espanya els enmoriscats, Tàrbena romangué deserta i vengueren a poblar-la un bell esbart de famílies mallorquines, que convidà a venir-hi un virrey que tenia Mallorca a les hores que era senyor de tot això*". I hi afegia: "resulta que els llinatges de Tàrbena són: Cifre, Calafat, Estelrich, Ferrer, Ginart, Gisbert, Jordà, Lledó, Molines, Moragues, Marcó, Mascaró, Monjo, Mas, Mestre, Nadal, Planells, Ripoll, Rosselló, Salvà, Serra, Seguí, Sastre, Taverner, Tomàs, Vila, Vaquer. Just se troben sis o set llinatges fora d'aqueys. ¿Voleu una prova més forta de que la gent de Tàrbena és nissaga mallorquina?"¹

No coneixem que, des d'aleshores, a Mallorca es difonguessin pus notícies sobre aquests valencians de nissaga mallorquina fins que, devuit anys després, el 1936, en Francesc de Borja Moll, el deixeble i continuador de mossèn Alcover, en descriure la seva estada a la Vall de Gallinera, escrivia que *els habitants de tots els pobles de la Vall saben que són mallorquins, i aquest és el nom que tots els donen. Ja ho diu una cançó comarcal*:

*A la Vall són mallorquins
i a Alcalà usen la moda,
i a Benaia els fadrins
porten trabuc i pistola.*

Per què els diuen mallorquins? Perquè originàriament ho són. Basta observar quins llinatges abunden més allà: Alemany, Bosc, Ballester, Seguí, Mas... Voleu més patent de mallorquinitat que el predomini d'aquests cognoms? (...) Una altra prova de mallorquinitat: encara es conserva en algun d'aquells poblets l'article baleàric sa. (...)

* Aquest treball - primer avanç d'una recerca d'abast molt més ampli que duim a terme conjuntament amb en Jaume Serra Barceló i na Margalida Bernat i Roca- és directament tributari dels estudis de l'historiador i geògraf en Josep Costa i Mas, el primer a estudiar de forma sistemàtica -i a valorar en la seva justa mesura- la repoblació mallorquina a les comarques de la Marina Alta i Baixa del País Valencià.

¹ Antoni Maria ALCOVER: "Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental", *Bolletí de la Llengua Catalana*, X, octubre-novembre de 1918, 172-176.

Altres particularitats dialectals, com l'ús de l'adjectiu maleit en sentit d'irritat o irascible, mostren també la influència mallorquina en el parlar de la Vall.

En Moll, com mossèn Alcover, atribuïa l'existència d'aquestes poblacions al repoblament d'aquests territoris amb mallorquins després de l'expulsió dels moriscs, per iniciativa del duc de Gandia: *La causa de tot això, és que realment els habitants de la Vall de Gallinera descendeixen de Mallorca. Quan l'any 1609 el rei Felip III decretà l'expulsió dels moriscos, molts de pobles valencians romangueren quasi despoblats o completament despoblats. Els del ducat de Gandia, al qual pertanyia Gallinera, foren dels més perjudicats per l'expulsió. Calgué repoblar-los, i el duc demanà al virrei de Mallorca que li enviàs famílies mallorquines; n'hi envià devés cent cinquanta, que s'establiren a la Vall de Gallinera i en part també a les valls d'Alcalà i d'Ebo.*²

Tot i que l'origen mallorquí d'aquests i altres pobles ja havia estat assenyalat pels historiadors i erudits valencians,³ a Mallorca aquest fet era molt poc conegut fins a l'estada del prevere manacorí a la comarca. A part de la curiositat normalment anecdòtica, que pogués despertar l'existència de "mallorquins" a València, la qüestió no suscità gaire l'interès dels historiadors i filòlegs mallorquins; l'única aportació remarcable fou la d'en Joan Veny qui, el 1972, dedicà un article al *llegat lingüístic mallorquí a Tàrbena*.⁴ D'altra banda, les conclusions de l'historiador valencià Jaume Torres Morera (1969), segons el qual la gran majoria (el 94,2%) dels repobladors de les terres abandonades com a conseqüència de l'expulsió dels moriscs eren cristians vells valencians⁵ o feien presumir que l'aportació insular no passava de ser un fenomen isolat, reduït només a Tàrbena i a la Vall de Gallinera (i, com a molt, a qualche altre indret més, com l'Atzúvia, on, en efecte, s'havien localitzat proves documentals fefaents d'aqueix origen insular).

Aqueixa idea va romandre fins que en Josep Costa (1977 i 1977-1978)⁶ va demostrar que l'àrea repoblada majoritàriament o parcialment per mallorquins comprenia bona part del Marquesat de Dénia, la Marina Alta i també diverses localitats de la Marina Baixa, del Comtat i la Safor, com també la seva presència en altres comarques: A més de Tàrbena i la Vall de Gallinera, en Costa assenyalava l'existència d'altres indrets repoblats en la seva pràctica totalitat per mallorquins -amb aportacions d'Eivissa- des dels primers moments que seguiren a l'expulsió; com era el cas de Xaló, Llíber, Pedreguer i la Vall d'Alaguar. A més, mostrava la presència significativa de repobladors mallorquins a poblacions de cristians vells i a poblacions repoblades també amb gent d'altres orígens, que posteriorment foren abandonades -totalment o només en part- i reocupades per mallorquins.⁷

² Publicat en l'*Almanac de les lletres*, Mallorca, 1936 i citat al *Boletín del Reino de Mallorca*, pàg. 4-5, vol I, València, 1946, 183-186.

³ Vegeu com a exemple la tan coneguda i citada referència de l'il·lustrat Antoni-Josep CABANILLES, present a les seues *Observaciones de la Historia, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia (1795-1797): La expulsión de los Moriscos despobló el valle [de Gallinera] de tal modo, que el Duque de Gandia, para conservar con utilidad aquella corta porción de sus estados, traxo de Mallorca 150 familias, que repartió* [nota a peu de pàgina: según se lee en el manuscrito titulado *Báculo Pastoral de la Parroquia de Benicivá*, que se conserva en la Iglesia del pueblo de este nombre] (vol. 2, 194; prenem la cita de l'edició del 1958, CSIC, Saragossa).

⁴ Joan VENY: "El llegat lingüístic mallorquí a Tàrbena (Alacant)", *Lluc*, 614, 1972, 18-20.

⁵ Juan Ramón TORRES: *Repoblación del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, València, 1969.

⁶ Josep COSTA: *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, Universitat de València, València, 1977 i "La repoblació mallorquina a la Marina alta i al seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, núm. 34, Mallorca, 1977-78, 87-91.

⁷ En Josep Costa conclouia que *a modo de resumen, hemos constatado una redistribución de los excedentes que había en 1609 en los núcleos más importantes de cristianos viejos (...). Más secundaria es la aportación desde el S de Francia y Cataluña. Pero la pauta repobladora del Marquesat la marca la presencia, casi generalizada, de payeses mallorquines (extensiva, por otra parte, a puntos de las comarcas vecinas: la Marina -Tàrbena, Castells-, l'Alcoià -la Vall de Seta, l'Orxa- y la Safor). Los isleños se asentaron por todo el ámbito interior: les Valls del NW, salvo en Alcalà, la Vall de Xaló y buena parte de la*

Malgrat la solidesa documental dels estudis d'en Costa, la importància de la repoblació mallorquina ha estat qüestionada per alguns autors, que continuen sostenint l'origen primordialment autòcton de bona part de la població d'aquestes comarques. Tanmateix, els estudis sobre el seu parlar semblen confirmar les tesis d'en Costa, atès que documenten la presència de mallorquinismes o de trets lingüístics atribuïbles a la repoblació mallorquina en un àrea que pràcticament coincideix amb aquella que, segons en Costa, fou repoblada pels illencs.⁸

Aquest treball no té altre objectiu que tractar de construir un esbós sobre l'estat general de la qüestió, que ampliarem amb el buidatge de documentació valenciana i mallorquina -que tot just hem encetat- i que esperam que ens permeti establir conclusions més fermes.

1. L'expulsió dels moriscs i les seves conseqüències

L'expulsió dels moriscs del 1609 -la culminació de la neteja ètnica iniciada més de tres segles i mig abans, tal com la qualificà n'Antoni Furió⁹- suposà la pèrdua de prop d'un terç de la població del Regne de València (unes 400.000 persones). Una pèrdua d'efectius demogràfics d'aqueixa magnitud havia de causar una minva sobtada dels ingressos del fisc reial i, sobretot, de les rendes percebudes pels senyors feudals propietaris de senyories habitats majoritàriament -o totalment- per moriscs. Així doncs, tant per als uns com per als altres era urgent procedir al repoblament de les terres abandonades. Una tasca que començà gairebé al mateix temps de l'expulsió, però que ensopegava amb la tendència cap a l'estancament de la població del Regne de València, clarament visible en les darreries del segle XVI. Aquest estat de coses n'impedia la recuperació demogràfica i, consegüentment, l'ocupació de la totalitat dels territoris abans poblats pels moriscs. No és estrany, doncs, que els cristians vells del País

Vall de Polop; en el litoral poblaron Gata, pedreguer, els Llocs, la Retoria y los lugarejos del valle de Pego, sin dejar de estar presentes en las otras localidades. Así que en el caso del Marquesat, al menos, no es extensiva la tesis de Torres Morera, que postula que la repoblación fue un trasvase de cristianos nuevos dentro del mismo País Valenciano y sólo en un 5,8% habría llegado de fuera (Josep COSTA: El Marquesat...79-80).

⁸ Els estudis sobre la "colònia" lingüística mallorquina al País Valencià s'encetaren amb la tesi sobre el dialecte català d'Alacant, de la mà d'en Pere BARNILS (1913). Aquest lingüista donà a conèixer per primera volta la presència de l'article "salat" a Tàrbena i a la Vall de Gallinera (vegeu l'informe "Zur Kenntnis einer mallorkinischen Kolonie", *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, VI, pàg. 181-188, 1933). El segueixen les notes que redactà Mn. Alcover arran de la seua visita a aquests pobles, l'any 1918 (publicades al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, 172-176 i 181-182). Posteriorment en Joan Veny va aprofundir molt en l'estudi del mallorquí de Tàrbena (Joan VENY: "El llegat mallorquí de Tàrbena (Alacant)", *Lluc*, núm. 614, Mallorca, 1972, 18-20; i "Tàrbena i les petges dels colonitzadors mallorquins", *Estudis de geolingüística catalana*, Eds. 62, Barcelona, 1978, 226-240) i, seguint una mena de tradició dins la Filologia catalana, va tenir en compte aquests particularismes a l'hora de confeccionar el mapa de les divisions dialectals del català dins la seua magistral obra *Els parlars (síntesi de dialectologia)*, Dopesa, Barcelona, 1978.

A partir dels estudis d'en Jordi COLOMINA (1985) -i paral·lelament a les notícies històriques i antroponímiques donades a conèixer per en Josep COSTA (1977-1978)ó se sap, però, que l'àrea d'influència lingüística mallorquina abraça un redol important dins el valencià meridional, i que té com a centre la comarca de la Marina Alta. Destacam els estudis dels mallorquinismes lèxics, fonètics i morfosintàctics del parlar de la Marina Alta d'en Jordi COLOMINA: "El parlar de la Marina Alta", *La Rella*, núm. 4, Elx, 1985, 37-54 i "Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta", *Actes del VIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Abadia de Montserrat, 1985, 659-678; i, així mateix, els estudis d'en Vicent BELTRAN, dins la mateixa línia (Vicent BELTRAN, - Pepa GARCIA: *El parlar de Pedreguer*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta / Ajuntament de Pedreguer, 1994); Vicent BELTRAN: *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i Guadalest*, Generalitat Valenciana / Ajuntament de Callosa d'en Sarrià, 1995; Vicent BELTRAN: *El parlar de Benissa*, Institut d'Estudis "Juan-Gil Albert", Alacant, 1996; "El parlar de Xaló i la influència dels mallorquins", *Festes de Xaló 1998*, Xaló, 1998), el qual, a la seua encara inèdita tesi, centrada en el parlar de la Marina Alta (2000), exposa de manera excel·lentment documentada les conclusions lingüístiques que justifiquen definitivament les conseqüències -en aquest cas dialectals- de la repoblació insular del segle XVII al Regne de València, que apareixen resumides en el seu article "Els parlars mallorquinitzants de la Marina", *Caplletra*, 26, primavera del 1999, 171-191. L'estudi del parlar de Tàrbena, sens dubte el més emblemàtic, l'ha continuat en Joan-Lluís MONJO amb "No és lo mateix parlar ab la reina que ab sa gerra. Sobre l'ús de l'article literari al parlar de Tàrbena", *Actes del 9è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, 1993, 435-456, i amb les seves recerques etnoliteràries inèdites.

⁹ Antoni FURIÓ: *Història del País Valencià*, València, 1995, 311.

Valencià s'assentassin preferentment a les terres baixes i a les hortes pròximes a la costa, on podien obtenir terres amb rendiments acceptables.¹⁰ A les zones muntanyoses, més poc aptes per a l'agricultura cerealícola, però superpoblades fins al moment de l'expulsió, la insuficiència dels efectius fou suplida principalment amb l'afluència de repobladors de fora del Regne.¹¹

Tot i els avenços assolits per la historiografia, resten encara per definir les característiques d'aquest procés migratori. En alguns casos -com podria ser el cas dels repobladors del Principat, de Castella o del Regne de França- sembla un moviment autònom;¹² en altres, com l'assentament de repobladors genovesos i mallorquins, es tracta d'un procés que podríem qualificar com a dirigit i que, en el cas de Mallorca, s'explica per les circumstàncies de la zona d'origen.¹³

2. Mallorca en els inicis del segle XVII

Els diferents estudis sobre la distribució de la terra de darreries del segle XVI -en la seva majoria basats en els cadastres (*estims*) del 1578- mostren que les grans explotacions (possessions) ocupaven el gruix de la superfície dels diferents municipis de la Part Forana -normalment, més de les dues terceres parts de la seva extensió- i que la majoria de famílies pageses tenien patrimonis insuficients per a la subsistència. Aquesta circumstància n'impedia l'autoreproducció al marge de les grans explotacions, on es concentrava el gruix de l'oferta de treball i de terres en arrendament. Aqueixa situació s'agreuja pel continu creixement de la població que seguí la Germania, que va provocar la subdivisió continuada de les tinences pageses.¹⁴

¹⁰ Antoni FURIÓ: *Història...* 311-324.

¹¹ Un document coetani de la repoblació -la *Justa expulsión de los moriscos de España*, de fra Damián FONSECA, 1612, Roma: 70 (citada per en Pascual BORONAT: *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, 2 vols, 1901, Imp. de Francisco Vives y Mora, València, edició facsímil Llibreria "París-València", 1998, II: 344-345) ens il·lustra perfectament la dificultat per trobar repobladors regnicòles que estiguessen disposats tant a acceptar les condicions senyoriales que solien imposar els senyors de moriscos com a instal·lar-se en unes terres no gaire atractives. És molt curiós que la consideració que es tenia aleshores de la casta dels nouvinguts que ocupen el rerepaís valencià coincideixi amb la idea tradicional que es té d'ells: *Verdad sea que se trató luego de poblar los lugares, lo qual se puso en essecución en las huertas de Valencia, Xàtiva, Gandía, Origüela y muchas otras partes, por ser la tierra muy buena y fértil, dexando muchos de los que habitavan la ciudad de Valencia sus oficios mecánicos de sastres, çapateros, sederos y otros, por hazerse labradores: y acudiendo de diferentes partes mucha gente a la nueva población como Castilla, Mallorca, Francia, hasta de Génova, con todo, en otras partes será esto tarde, por razón de ser muchos los expulsos y no poderse hallar fácilmente tantos pobladores, aviendo de ser estos aora christianos, que es cierto que no querrán poblar con las obligaciones que tenían los moriscos, ni les estará bien a los señores (como yo he oido dezir a muchos) admitirlos con pocas diligencias, por ser muchas las que cargavan sobre sus tierras al punto que fuessen habitadas. Demás desto lo que llaman servicios era de muy gran consideración, los quales ningún christiano ha de querer pagar: las tierras, algunas ásperas y montuosas que estos salvajes se holgavan de habitar por huir de la compañía de los cathólicos y poder apostarar más a su salvo: la gente que los ha de poblar, por la mayor parte ha de ser el deshecho y escoria del mundo, que por no querer vivir en sus tierras han de buscar las agenas con muchas descomodidades.*

¹² Abel POITRINEAU: "La inmigración francesa en el reino de Valencia: siglos XVI a XIX", *Moneda y Crédito*, núm. 137, 1976, 103-133.

¹³ Es va tractar d'atreure (segons expressen en Pau PIFERRER i en Josep Maria QUADRADO *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza é historia. XXI. Islas Baleares*, Barcelona, 1888, 479) una multitud de famílies isleñes, reclutades á fuerza de dádivas y promesas, merced la escasez de los tiempos. Pel que fa als repobladors genovesos de l'horta de Gandia, coneixem directament, en paraules dels mateixos colons, com que es va dur a terme aquesta captació. Hi havia un lligam entre Gènova i Gandia que afavoria el pas: el matrimoni del duc de Gandia amb n'Artemisa Dòria, filla de n'Andrea Dòria. Els colons deixaren arrear totes les seues possessions i acceptaren les promeses que se'ls feia; se'ns descriu aqueix procés precisament en una carta de queixa dels genovesos de Miramar al procurador del duc, a 1614: *Ya Vuestra Paternidad sabrá cómo emos venido de Génova a servir al duque nuestro señor y a nuestra señora la duquesa, por medio del capitán Bernardo Capellino. Y, con palabras del duque nuestro señor, nos prometió el dicho capitán Bernardo Capellino diciéndonos que se nos aría buen tratamiento, tanto por mar como aquí llegado; y que, además desto, nos daría tierra y casas con que poder bivar nosotros y nuestros hijos. Con este presupuesto vendimos nuestras asiendas y no reparamos en nada, a trueque de venir a servir a una tan gran princesa*" (reproduïda per en Santiago LA PARRA: *Los Borja y los moriscos*, València, 1992, 92).

¹⁴ Sobre la conjuntura agrària i la distribució de la terra a Mallorca durant els segles XVI i XVII vegeu els estudis d'en Josep JUAN VIDAL: "Aproximación a la coyuntura agraria mallorquina en el siglo XVI", *Studia histórica. Historia Moderna*, vol V, Salamanca, 1987, 127-139; d'en Gabriel JOVER: "Nobleza terrateniente y crecimiento agrario. Mallorca en la segunda mitad del siglo XVI". Comunicació presentada

El 1573, segons es desprèn de la recaptació del morabetí, es recuperaren, per primera vegada, els nivells demogràfics assolits en la primera meitat del segle XIV (el 1329).¹⁵ Aquest creixement, si atenem a estudis centrats en altres fonts, com talles i registres parroquials, degué ésser molt superior al que reflecteix la recaptació d'aqueix impost.¹⁶ L'augment de la població era sustentat per la intensificació del treball a les parcel·les posseïdes per la petita pagesia i, sobretot, per l'eixampla de l'àrea de conreu a les possessions i, també, per l'arrendament de trossos de garriga de les possessions (rotes) als sectors més desafavorits de la pagesia.

La naturalesa primordialment extensiva d'aqueixa expansió, que suposà la rompuda i el conreu de terres marginals, aviat causà la caiguda dels rendiments, la minva del producte per càpita i, en el primer decenni del segle XVII, la detenció del creixement de la producció cerealícola. D'altra banda, cal tenir en compte que, regularment, la producció de cereals de l'illa era insuficient per al consum de la població, la qual cosa comportava la necessitat de procedir-ne a la importació. Aquesta manca afectava tant a la Ciutat -un dels principals centres de consum- com a les viles, ja que bona part de les collites n'era detreta directament mitjançant els delmes i altres drets feudals -rendes a part de fruits, com la tasca- i els arrendaments. Això feia que els municipis de la Part Forana es vessin forçats a adquirir blat per al consum dels seus veïnats i, fins i tot, per a la sembra. Per tant, en els primers decennis del segle XVII, quan la producció de cereals iniciava el seu declivi i la població mantenia la seva tendència a l'alça, la situació devia ésser especialment crítica. Aqueixa situació devia formar part de l'agenda diària del virrei de Mallorca en el moment de l'expulsió dels moriscs, el valencià Joan de Vilaragut, senyor de la baronia d'Olocau.¹⁷

En Vilaragut també devia conèixer perfectament -de fet, n'era afectat- la sagnia demogràfica provocada per l'expulsió dels moriscs i la urgència de procedir a la repoblació. No seria gens estrany, doncs, que el virrei hagués actuat de pont entre les autoritats mallorquines i els senyors feudals de les comarques del Marquesat i la Marina, que havien perdut 2/3 parts dels seus efectius¹⁸ a fi d'atreure-hi pobladors des de Mallorca.¹⁹ En aquesta operació hauria destacat el duc de Gandia, senyor d'extensos dominis a la comarca, secundat aviat per altres senyors feudals.²⁰

al Congrés *Felipe II y el Mediterráneo*, Valencia, 1998; i de n'Onofre Vaquer: *Una sociedad del antiguo régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVI*, Palma, 1987.

¹⁵ Francese SEVILLANO: "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatí: siglos XIV, XV i XVI", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV, 1974, 233-273.

¹⁶ Per exemple, en la població de Santa Margalida, una de les més afectades per l'emigració cap a València, l'estudi de les talles mostra com el nombre de contribuents s'havia quintuplicat entre el 1459 i el 1613 (Antoni MAS: *Desposseïssió pagesa, creixement i concentració de la població: Santa Margalida, 1459-1595*, treball de tercer cicle, Universitat de les Illes Balears, 1997) i buidatge personal de la talla del 1613 de l'Arxiu Municipal de Santa Margalida, núm. reg. 1813).

¹⁷ Josep JUAN: *El sistema de gobierno en el Reino de Mallorca*, Mallorca, 1996, 168-171.

¹⁸ Josep COSTA: "La repoblació...", 80-81.

¹⁹ De fet, la historiografia mallorquina ja s'havia referit el paper del virrei com a possible organitzador del transport de colons mallorquins cap al seu propi feu valencià (*había tratado de atraer á su despoblada baronía de Olocau multitud de familias isleñas*, Pau PIFERRER-Josep Maria QUADRADO. *España...* 479); és tracta, però, d'una dada que no hem pogut contrastar.

²⁰ *Sabido es que al ser expulsados de Valencia los moros, por los años de 1609 se encontraron sin manos que labrasen las tierras muchas heredades de los magnates del Reino. Entonces fue cuando algunos señores llamaron en su auxilio a las gentes de la payesía de Mallorca para labrar los campos de su señorío. Entre estos podemos contar a D. Juan de Vilaragut, señor de la baronía de Olocau y en aquel entonces virrey de Mallorca, que atrajo a su despoblada baronía multitud de familias isleñas, reclutadas a fuerza de dádivas y promesas. Igualmente debemos contar al Duque de Gandía que suplico al Virrey gente mallorquina para repoblar sus tierras. Acudieron unas 150 familias y se establecieron en la "Vall Gallinera" formando actualmente unas ocho poblaciones tan diminutas que entre todas no exceden mucho de las setecientas casas. En parte poblaron también los valles de Ebro [sic] y Alcalá. Otro de estos señores terratenientes fue el Marqués de Aitona, poseedor del castillo y lugar de Tárbeno, que cuenta actualmente con un censo de unas 1.500 almas.* (José OBRADOR: *Santa María de Lluch. Historia de su Collegiata, Mallorca*, 1952, pàg. 172. Vegeu també Josep Costa: "La repoblació mallorquina...", 87.)

Cal suposar que les autoritats mallorquines no degueren posar cap impediment a la iniciativa -que a hores d'ara no sabem com es concretà-, ja que els potencials emigrants eren les borses de població més pobres del Regne i, sobretot, consumidors efectius de queviures en èpoques de carestia. L'11 d'octubre del 1611 el Gran i General Consell, en una sessió duita a terme a fi d'efectuar l'escrutini anual de cereals, va determinar que no calia comprar-ne pus per mor que *per poblar lo regne de València ha buydat molt la gent de Mallorca y se'n buyden*.²¹ Aleshores, doncs, l'emigració cap a València tenia entitat a bastament com perquè el Gran i General Consell en fes menció. A més, cal parar esment en el fet que la finalitat d'aquesta menció fos precisament justificar la minva de les necessitats d'importació de cereals. Les magnituds del procés -almanco per als contemporanis- eren més que rellevants.

L'èxit de la iniciativa, a part de les facilitats oferides per les autoritats, creiem que és fàcilment explicable: n'hi havia prou a prometre -i que la promesa fos avalada per les autoritats- terra a bastament a menestrals, jornalers i a pagesos que, o bé no en tenien, o els resultava insuficient per a la seva subsistència. Una gent -en paraules d'en Josep Costa- que, empesa per la necessitat, va esdevenir la ""mà d'obra barata"" disposada a repoblar les terres que els repobladors originaris del Regne de València abandonaven per mor del pes de les exigències senyorials.²²

3. ¿Qui eren els emigrants?

Ara com ara disposam de poques referències sobre l'extracció social dels emigrants, només referides a les localitats de Lluçmajor i de Santa Margalida però que -pensem- poden resultar suficientment representatives del procés. La documentació sobre aquestes viles fa pensar que la gran majoria dels emigrants tenien patrimonis d'escassa consideració o que, fins i tot, no en posseïen.²³ Tot i que desconexim si el gruix dels emigrants havien alienat el seu patrimoni abans de partir,²⁴ el fet és que almanco alguns d'ells el conservaven una volta establerts a València, fins i tot dues dècades després.²⁵

La documentació també permet inferir que alguns colons -molts pocs- haurien retornat a Mallorca, com podria ser el cas d'en Jaume Cardell qui, el 1620 i present a l'illa, facultà la seva muller Joana Clar, resident a Benialf (Vall de Gallinera, Regne de València) per tal que pogués vendre els seus béns en aquella població.²⁶

Pel que respecta a l'origen dels repobladors, en la gran majoria sembla que provenien de la Part Forana -fet que sembla lògic tractant-se d'una colonització primordialment agrària-. Les limitacions documentals -la desaparició de bona part dels arxius parroquials de les zones de destinació- i el fet que molt sovint només s'identifiqui l'origen d'una persona únicament com a "mallorquí", fan que resulti molt

²¹ Bartomeu FONT: *Historia de Lluçmajor. Volumen cuarto. El siglo XVII*, 1982, Mallorca, 420.

²² Josep COSTA: *El Marquesat...* 80.

²³ En referir-se als emigrants llucmajorers en Bartomeu Font els descriu així: *Diferentes tipos notariales nos introducen en un tipo de emigrante, perteneciente al estamento de la pequeña propiedad y impulsado por el espíritu de conquistar-se una mayor posición* (Bartomeu FONT: *Historia...*, 421). Segons es desprèn de l'anàlisi de les talles i cadastres d'inicis del segle XVII (1595, 1603, 1613) de l'Arxiu Municipal de Santa Margalida el patrimoni immoble dels emigrants era de molt poca entitat, sembla que de vegades inexistent (Antoni MAS: *Desposseïció...*).

²⁴ Per exemple, el 6 d'octubre de 1610 la Cúria del batle de Lluçmajor va fer saber que en Joan Noguera *se'n sia anat en València i age venut les dites cinquanta ovelles* (Bartomeu FONT: *Historia...*, 421).

²⁵ El 28 de novembre de 1629 en Joan Font de Santa Margalida, amb poder atorgat per en Jaume Albanell i na Caterina Rossellona, cònjuges oriünds de Santa Margalida i residents al Regne de València a la vila de Xaló, establiren en emfiteusi unes cases i corral de la dita Caterina situades dins la vila de Santa Margalida a n'Antoni Morey. El mateix dia, en Jaume Albanell, oriünd de Santa Margalida i procurador d'en Joan Serra -oriünd de Santa Margalida i resident al Regne de València a la ciutat de Dénia- va vendre unes cases i corral dins la vila de Santa Margalida a en Pere Ribes (Arxiu del Regne de Mallorca, protocols notariais, P-736 f. 96-98).

²⁶ Bartomeu FONT: *Historia...*, 421.

diffícil esbossar una geografia de l'emigració. Tot i que estiguin documentats colons procedents de 28 indrets de les Illes (26 de Mallorca, 1 de Menorca i d'Eivissa),²⁷ les dades de què disposam semblen indicar que les poblacions més afectades per aqueix moviment foren -amb molta de diferència ferm sobre la resta- Artà, Lluçmajor, Manacor, Santa Margalida i Pollença, tal com es desprèn de la seva dispersió en nombroses localitats valencianes i de la importància numèrica que assoliren en algunes.

Per exemple, en Bartomeu Font Obrador, amb les dades procedents de fonts mallorquines considerava que Lluçmajor *pudo aportar al movimiento repoblador unas 70 familias, lo que hace un total de unos 280 individuos*.²⁸ Cal fer esment que aleshores en Font no coneixia els treballs d'en Costa, qui havia localitzat 41 persones nades de Lluçmajor entre Xaló i Llíber (en Font només n'havia localitzades 4) com també la presència de llucmajorers a localitats no ressenyades per en Font, el qual, per la seva part, documentava llucmajorers residents a localitats no documentades per en Costa.²⁹

Una altra de les poblacions més afectades per l'emigració fou Santa Margalida, vila caracteritzada per la duresa del règim senyorial i on, el 1578, el 96% de l'extensió del terme estava constituït per grans explotacions (possessions). Es tractava d'una comunitat dedicada fonamentalment a l'agricultura i amb una població de prop de 2.000 habitants. D'aquests, 330 eren posseïdors de béns immobles -que suposaven el 52% del valor del terme-; els externs, aristòcrates ciutadans en la gran majoria, posseïen el 48% restant. Així mateix, cal destacar les desigualtats existents en el si de la comunitat: els béns de 201 dels seus veïnats (el 60,9% del total) constituïen només el 7% del valor dels immobles. Unes desigualtats que s'accentuaren per mor de la subdivisió patrimonial causada pel creixement accelerat de la població.³⁰ De més a més, la hisenda municipal arrossegava un endeutament de condicions considerables, que la municipalitat intentava disminuir mitjançant plans de redempció, l'aplicació dels quals era dificultada per la pobresa de la majoria de la població i, també, per l'elevat nombre d'insolvents.³¹

El setembre del 1611, en una reunió del Consell de Santa Margalida, s'exposaven les dificultats amb què ensopegava el pla de quitació del deute municipal. *Los dinés faltan*, deia el jurat margalidà, *per so que hi a molts manfallits* [insolvents], *los uns que són a València, altres que són morts*.³² A mitjan segle XVII, un síndic municipal de Santa Margalida també es feia ressò de l'emigració cap a València. Segons aqueix síndic, com a conseqüència dels plets que enfrontaven el municipi amb el comte de Santa Maria de Formiguera, la vila hauria perdut prop de 400 habitants, la majoria dels quals s'havien establert al Regne de València.³³ La xifra pot semblar exagerada, però, en tot cas, no ho devia ser gaire: en Josep Costa va documentar, només a Xaló i Llíber, 63 persones nascudes a Santa Margalida, a part de la presència d'un important nombre de margalidans a altres localitats d'aquestes comarques.³⁴

²⁷ En el cas dels colons d'Eivissa la documentació no precisa quin era el seu origen (la vila d'Eivissa o la ruralia de l'illa).

²⁸ Bartomeu FONT: *Historia...*, 420.

²⁹ Segons en Bartomeu Font, *muchos documentos citan las localidades de establecimiento en dominios señoriales, además de la propia metrópoli, como Pedreguer, Llíber, Senitja, Gata, Biniali, Sanet, Denia, Oltra, Altea, Gallinera, Xaló, Oliva, Benissa, etc.* Bartomeu FONT: *Historia...*, 420.

³⁰ A la talla del 1459 es consignaren 93 contribuents; a la del 1553, 204; a la del 1581, 335; a la del 1595, 390; i a la del 1613, 480 (el 527,5% respecte del 1459). Antoni MAS: *Desposseció...*

³¹ Antoni MAS *Desposseció...*

³² Arxiu Municipal de Santa Margalida, Consells, 9. Sessió del 21 de setembre de 1611.

³³ Pere DE MONTANER-Aina LE-SENNE: "Aproximación al estudio de la formación de la clase noble en Mallorca: El patrimonio de los Formiguera en el siglo XVII" *Trabajos de Geografía* núm. 34, Palma, 1977-1978, 77.

³⁴ Josep COSTA: "La repoblació..."

4. Les magnituds de la repoblació mallorquina: una qüestió polèmica

Com abans ja havíem exposat, en Josep Costa tragué a relluir l'existència d'un veritable allau immigratori de gent insular al segle XVII per cobrir el buit demogràfic produït per l'expulsió dels moriscos en una àrea del Regne de València que abastava sobretot el Marquesat -la Marina Alta- i, en menor mesura, una part del Comtat, la Marina Meridional, la Vall d'Albaida i la Safor. Però fins aquest moment,³⁵ com ja hem assenyalat, només se solien considerar d'origen mallorquí Tàrbena i la Vall de Gallinera: era molt important el pes de la "descoberta" filològica de l'ús dels articles *es*, *sa* feta per en Pere Barnils i Mn. Alcover; arrere quedaven proves tan evidents com l'onomàstica, la dialectologia i la mateixa antropologia.³⁶

Els estudis d'en Costa, per tant, obligaven a replantejar la tesi, sostinguda per la majoria de la historiografia, d'una repoblació eminentment regnícola (que deixava de banda -encertadament- propostes de repoblació foranes inviables: illencs de les Açores, bavaresos, llombards, grecs..., i que considerava minoritàries les aportacions efectivament documentades: aragonesos, castellans, murcians, mallorquins, francesos, genovesos).³⁷ Així i tot, l'aportació d'en Costa no ha estat acceptada unànimement; pesaven massa -i pesen encara- les conclusions d'en Jaume Torres Morera, qui el 1969 afirmava que la repoblació era un fenomen eminentment regnícola, amb la qual cosa les aportacions foranes -un 5'8 % del total- no passaven de l'anècdota.³⁸

Tanmateix, la idea d'un origen absolutament majoritari de cristians vells valencians ha anat modificant-se amb el temps en els estudis sobre diverses contrades. En bona part, el problema es revelava com a de fonts, com demostraren els estudis d'en Pla sobre el marquesat de Guadalest, basats en els registres parroquials o *Quinque libri*.³⁹ Les recerques d'aquest autor li permetien concloure que la participació extraregnícola muntava al 9'5 %. Uns percentatges que, és clar, varien sensiblement segons l'indret. Així, pel que fa al Marquesat, Sastre-Alemaný-Moncho (1986) afirmen que *l'origen dels repobladors de la Marina Alta fou almenys un 50 % procedent de fora del regne; a més a més hi ha que tindre en compte que posteriorment a la repoblació, molts llocs que foren repoblats per gent de la comarca foren abandonats, i reomplits per un nou alud de mallorquins*.⁴⁰

En els darrers anys, diferents treballs sobre la història local de les comarques de la Marina han anat confirmant les tesis d'en Costa, ja que coincideixen a afirmar

³⁵ No sense antecedents; com és el cas del treball d'en Giner Bolufer, on es parla ja de l'origen mallorquí dels habitants de les valls d'Ebo, Alaguar, i de la major part dels pobles de la Rectoria. Carmelo GINER "Topografía histórica de los valles de Pego", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1946, 46-74.

³⁶ La tradició oral havia mantingut fins ara la memòria de la procedència mallorquina d'algunes localitats més extremes de l'àrea de repoblació: la vall de Seta, Tàrbena, la Vall de Gallinera, Pedreguer, Lorxa. Aqueix record era reforçat per un evident prejudici secular, i així mateix, per la singularitat d'aqueixos llocs (fornida per una sèrie de trets culturals, lingüístics, geogràfics). S'aplica a aquests pobles una sèrie de gentilicis ben reveladors com *mallorquins* (i d'altres de befa, com *garruts*, *rabuts*, *boçals*), i sobretot un grapat de llegendes fundacionals, com l'establiment d'un penal, l'exili de bandolers, xuetes i de gent de mal viure o la seua barata per porcs. Evidentment, a l'entorn d'aquesta qüestió hi ha tot una riquesa etnològica que bé mereix una exposició més detallada.

³⁷ Per un altre cantó, els articles d'en Jesús Millán (1976) i d'en Vicent Soler (1977), tot i no estar avalats per un estudi documental profund, proposen la idea -molt interessant- segons la qual, en bona part, l'origen de la dualitat lingüística actual es trobaria en l'allau de colons castellòfons que durant el segle XVII s'establiren massivament en les contrades actualment castellanoparlants.

³⁸ En rigor, cal assenyalar que la tesi segons la qual els repobladors del Regne de València eren en la seva gran majoria cristians vells valencians ja havia estat formulada per en Joan Reglà (Joan Reglà, *Estudios...* 100).

³⁹ Primitivo PLA: "Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos", *Actes del Ier. Congrés de la Població Valenciana. Història Moderna*, Universitat d'Alacant, 1988, 301-314.

⁴⁰ Maria SASTRE-Salvador ALEMANY- Silveria MONCHO: *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant, 1986, 64.

l'origen majoritàriament mallorquí dels repobladors d'aquesta contrada. Es tracta, per exemple, dels treballs de Mn. Giner Gueri i d'en Salvador Sendra referits a la Vall d'Alaguar o als d'en Josep Vicenç i Pascual sobre Pego, la Vall d'Alcalà i i Alpatró (Vall de Gallinera).⁴¹

Tot i així, l'abast de la repoblació mallorquina ha estat questionat per part de la historiografia que ha tractat el tema. Així en Cuevas (1991) afirma: *según Costa Mas, la repoblación mallorquina fue absolutamente mayoritaria en la comarca, hecho que nosotros creemos demostrar como inexacto*. Però més envant matisa aquestes asseveracions afirmant que *la hipótesis lanzada a favor de una repoblación básicamente regnícola de Torres Morera, si bien entendemos que en la medida que vayan floreciendo estudios locales al respecto se ir- matizando de una manera más completa, nos parece correcta en su conjunto, pese a que la comarca de la Marina presenta las particularidades propias de una población mallorquina que -seguramente- no se presentará en ninguna otra zona del País Valenciano*. Aquest autor considera, pel que fa a la Marina Alta, zones de repoblació majoritàriament mallorquina la Vall de Gallinera, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Ebo i la Vall de Xaló; zones de repoblació majoritàriament autòctona Orba, la vall de Pego, Ondara, la Rectoria, Murla, Parcent, Alcanalí i Senija; de repoblació presumiblement mixta la Vall d'Alcalà i Benidoleig i de repoblació no desxifrada, els Llocs, el Verger, Beniarbeig, Gata i Pedreguer.⁴²

Cal pensar que aquest autor no atorga prou fiabilitat, en absència d'altres fonts -a molts de pobles, malauradament, manquen els registres parroquials- a una de les poques fonts a què ens podem remetre en aquests casos, l'onomàstica, sobretot la que apareix en el cens del 1646 i en altres fonts del segle XVII. És cert que existeixen nombrosos llinatges "homòfons" -aspecte en què incidirem més envant en tractar l'impacte de la repoblació sobre l'onomàstica-; però un coneixedor mitjà del disseny de l'antropòmia mallorquina dels segles XVI i XVII no tendria cap dificultat per a qualificar Pedreguer (segons en Cuevas de repoblació no desxifrada) com una població que, si més no el 1646, era originària en la seva gran majoria de Mallorca i, en menor mesura, d'Eivissa.

En Manuel Ardit (1993) estima l'emigració del Regne de València després de l'expulsió dels moriscs en prop de 10.000 persones, arribades entre 1610 i 1650. Segons aquest autor sembla evident que en aquesta àrea de la Marina Alta la repoblació mallorquina tingué una certa importància, però que no es pot considerar significativa a escala de tot el País Valencià.⁴³ Tanmateix, a parer seu, cal relacionar la ràpida recuperació demogràfica d'aquelles terres, moltes d'elles poc atractives per a l'assentament de potencials colons, amb la composició demogràfica dels immigrants. Segons n'Ardit, caldria afinar l'anàlisi del procés migratori mitjançant els registres parroquials, i intentar desvetllar sobretot l'estructura per edats i sexe d'aquests contingents. Si haguessin predominat, com és raonable suposar, parelles joves, haurien contribuït no tan sols a incrementar la població valenciana, sinó també a modificar la seva estructura per edats i a augmentar el seu potencial reproductor.⁴⁴

Per consegüent, per avaluar quina fou la veritable magnitud de la repoblació illenca, caldrà una recerca molt més àmplia, que combini les fonts i bibliografia mallorquines i valencianes amb les informacions que proporciona l'onomàstica, i que permeti fixar:

41 Severino GINER: *Historia de Murla*, Alacant, 1995; Salvador SENDRA: *Documents i estudis de la Vall de Laguar*, Pego; Josep VICENS: "Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (I)", *Festes de Pego*, Pego, 1986, i "Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (II)", *Festes de Pego*, Pego, 1987.

42 Joaquim CUEVAS: *La población valenciana en la Edad Moderna. La Marina en los siglos XVI, XVII, XVIII*, Alacant, 1991, 56 i 96-97.

43 Manuel ARDIT: *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, 2 vols, Barcelona. Vol I: 35-36.

44 Manuel ARDIT: *Els homes...*, Vol I: 37.

- 1) com es materialitzà i quina fou la cronologia de l'assentament dels illencs;
- 2) quin era el seu origen i la seva extracció social;
- 3) la geografia de les àrees d'origen dels illencs;
- 4) les seves condicions d'establiment;
- 5) la geografia del seu establiment i, especialment,
 - a) quines poblacions foren poblades totalment o majoritàriament per mallorquins en els primers anys que seguiren l'expulsió,
 - b) a quines poblacions el repoblament fou mixt,
 - c) l'assentament d'illencs a poblacions repartides a gent d'altres orígens i posteriorment repoblades per mallorquins,
 - d) el procés de dispersió dels illencs per la regió;
- 6) les condicions de vida dels immigrants i de les primeres generacions dels seus descendents.

5. La repoblació

Reomplir el buit demogràfic produït per la desaparició d'almenys un terç de la població valenciana arran del decret d'expulsió dels moriscs (del 22 de setembre de 1609) era una tasca que es pretenia dur a terme amb la major rapidesa. El termini de deu dies, fixat a la pragmàtica reial de 19 de novembre de 1609, evidentment, no era factible. Varen haver de succeir-se diverses crides posteriors (15/12/1609; 8/1/1610; 12/1/1611; 15/7/1611) perquè començàs a engegar-se la repoblació. En els seus inicis pot observar-se molt clarament, per mitjà de l'estudi dels documents que donen constància de la població dels llocs (documentació sacramental, llistes nominals de les cartes de població, establiments, censos) una gran mobilitat i inestabilitat. En molts de casos, el procés d'assentament als nuclis repoblats va ser lent, i va trabucar amb nombrosos entrebancs, derivats en la seva major part de les oneroses condicions de poblament.⁴⁵ Es pot intuir -i documentar- la mobilitat d'una bona part dels colons, abandonant el seu primer assentament i dirigint-se cap a altres indrets, on les condicions imposades pel senyor territorial fossin més lleugeres o la dotació patrimonial fos major. En paraules d'en Manuel Ardit *la repoblació es dugué a terme, d'alguna manera, seguint la llei de l'oferta i la demanda. La qualitat de la terra, la seua situació, les urgències dels senyors i diferents circumstàncies d'aquesta mena influïren en les exigències, facilitant o dificultant el procés de repoblació.*⁴⁶

Enmig d'aquesta inestabilitat, es poden observar tres etapes en el procés de repoblació, fixades per en James Casey a partir de l'estudi particular del cas de Pedralba (Camp del Túria), però que podrien fer-se extensives a la majoria dels casos, si més no en els seus trets generals: una afluència massiva de colons en el període en què es redacten la majoria de les cartes de població (1610-1611), seguida d'una etapa de forta renovació entre la primera generació de colons, devers l'any 1630 i, finalment, una etapa d'estabilitat i creixement de cada comunitat, que podríem situar en el període comprès entre el 1630 i el 1640; aquí les aportacions o emigracions són ja poc significatives.⁴⁷

6. La distribució dels colons illencs

Pel que fa a les característiques de la repoblació illenca s'observa una diferència en la datació de la presència de mallorquins, que ve donada en primer lloc per les cartes

45 Víctor J. ARANDA MARTÍNEZ: "Problemes..."; James CASEY: *El Regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona, 1981, Eugenio CISCAR: *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenia al Segura, València, 1977, 1, 51; Eugenio CISCAR: 150; Santiago LA PARRA: *Los Borja...* 85-87.

46 Manuel ARDIT: *Els homes...* 209.

47 James CASEY: *El Regne...* 19.

de població i pels documents annexos a aquestes, com són els documents de repartiment.

1) Els primers establiments documentats se situen principalment a les valls de la muntanya: Castells, Alaguar, Ebo, Gallinera i Tàrbena. En bona part de les cartes de població d'aquestes poblacions ja es fa referència a l'origen mallorquí o balear dels primers pobladors. Així a Tàrbena, en la primera carta pobla, datada el 25/12/1610, s'afirma que els beneficiaris eren *omnes agricultoribus insulae Majoricae oriundi*;⁴⁸ en la carta de població de la Vall de Gallinera (10/6/1611 o 1610?) es diu que els pobladors eren *omnes oriundi ex insula balearis*;⁴⁹ a la de la Vall d'Alaguar (14/6/1611) és diu que els repobladors eren *omnes agricolae, ex insula Maioricarum oriundi*;⁵⁰ a la de l'Atzúvia (28/8/1611) que eren *agricultores omnes naturales Regni Majorice*,⁵¹ i en el cas d'alguns dels colons de Benidoleig (12/9/1611), que era *mallorquinus* o de la *insule de Mallorca*.⁵² Tanmateix, l'assentament de mallorquins, si més no a alguns indrets, va precedir la redacció de les cartes pobles. El 10 d'octubre de 1610⁵³ el rector de la Vall d'Alaguar convocà a representants dels pobles de Castells i de la Vall d'Alaguar al Pla de Petracos, a la vora de la rambla de Malafí, per posar fi a la discòrdia que existent entre els nous pobladors d'aqueixos pobles sobre les fites que en dividien els termes. De la part de Castells va acudir Miquel Verdú, Joan Mas, Pere Mesquida i Antoni Moragues (*i molts altres*) i de la part de la Vall d'Alaguar es presentaren Antoni Gallart, Guillem Pujol, Miquel Pont i Antoni Ballester (*senze altres diferents*). Deduïm l'origen dels repobladors per la seva onomàstica, típicament mallorquina i que, a més, coincideix en gran mesura amb la dels beneficiaris mallorquins de les cartes pobles. Respecte d'això, cal una observació: si no haguéssim disposat de les cartes pobles ni dels registres parroquials, com esdevé en molts de casos, ¿de quin recurs haguéssim disposat per establir aqueix origen mallorquí, tret -amb totes les reserves que es vulgui- de l'estudi de l'onomàstica?

2) En el cas de poblacions amb cartes pobles amb beneficiaris d'altres orígens, en molts de casos s'assisteix a una "mallorquinització" onomàstica en la primera meitat del segle XVII. Només resseguint l'exemple de la Vall de Guadalest podem apreciar com els documents de repartiments presenten unes llistes de població efectiva que resulten una mica diferents dels "virtuals" de les cartes de població, atès que s'observa un increment del nombre de cognoms "mallorquins". El percentatge de mallorquins augmenta conformement anam situant-nos a la part més elevada i aspra de la vall, i es pot observar la dicotomia entre la part baixa (marquesat de Guadalest), fonamentalment amb repobladors d'origen valencià, i entre la part alta (baronia de Confrides, amb Beniardà), amb un predomini de l'aportació insular:

Segons apunta en Pla (1984) *en la carta puebla no se mencionan los lugares más escéntricos de la baronía de Confrides, en el extremo occidental del valle. Los establecimientos, en cambio, hablan de 29 colonos, entre los cuales predominan los apellidos de clara raigambre insular que no aparecen en los lugares del marquesado: Florit, Font, Pont, Prat, Sales, Seguí, Serralta. Dos posibles mallorquines (Strader y Torondell [Torrancell?]), que tampoco figuran en la carta puebla, son establecimientos de Beniardà (...) Se trataría de una inmigración quizá llegada tras la firma de la carta puebla, en principio arrinconada en la baronía de Confrides y que se extendería hasta la*

48 Arxiu Comtal D'Orgaz, fons de Callosa d'en Sarrià, 1-8. Devem la informació a na Júlia Campón.

49 Archivo Histórico Nacional (AHN), Osuna, llig. 562, núm. 44. (Ebo). Devem la informació a en Miquel Marçà. D'altra banda, cal fer esment que ja hi ha partides de bateig de mallorquins de la Vall de Gallinera l'agost de 1610 (Arxiu parroquial de Pego: vegeu Josep VICENS: "Els mallorquins..." (1986).

50 AHN, Osuna, llig. 1007/4. Citat per en Severino GINER: *Historia...*, 335.

51 Roc CHABÀS: *El archivo. Revista de Ciencias Históricas*, IV, 1890, 393-395.

52 Arxiu del Regne de València (ARV), Escrivania de Cambra, any 1775, expedient 191, f. 24.

53 AHN, Osuna, llig. 754/15. Citat per en Severino GINER: *Historia...*, 335.

*parroquia de Beniardá con la renuncia a sus establecimientos por parte de sus antiguos colonos.*⁵⁴

Retrobam el mateix procés de “mallorquinització” a la Vall de Seta, als pobles de la Rectoria, a Parcent... i també en alguns dels pobles de cristians vells de la contornada, que ja al segle XVII van guanyant cognoms illencs (és el cas, per exemple, de Teulada, Benissa, Pego, Callosa d'en Sarrià...).⁵⁵ Pel que fa a la vall de Seta, un cas especialment notori de “mallorquinització”, podem observar a 3 dels 5 pobles que formen l'actual vall (dins el Comtat) -Famorca, Fageca, Tollos- una gran diferència entre els assentaments “virtuals” de les cartes de població i/o documents de repartiment de 1611⁵⁶ i els llistats de la població dels mateixos llocs cap a la darrera del segle (per exemple, els llistats dels caps de família del Maridatge de l'any 1660.⁵⁷ Si el 1611 apareix registrada una població d'origen mixt, amb cognoms com Camallonga, Carbonell, Gueroles, Piera, Planes, Santamaria, Vilaplana (Fageca); Calbo [o Calvó/Calbó?], Espí, Gonçalves, Llinares, Orts, Pisà, Salvador, Sanchis (Famorca); Calbo, Estalrich, Fluixà, Gibert, Llas, Llorenç, Malonda, Mas, Monjo, Olsina, Ordunya, Pla, Taraçona (Tollos); en canvi, el 1660, el total de la població du llinatges d'origen mallorquí: Gilabert, Mulet, Nadal, Sancho, Seguí, Vidal (Fageca), Femenia, Maçanet, Vidal (Famorca), Alòs, Benimelis, Nadal, Pasqual (Tollos). Cal assenyalar que ja als *Quinque libri* (1611) s'afirma la gran majoria dels habitants dels dits pobles són originaris de Mallorca.

De vegades la convivència entre col·lectius de diversos orígens devia ser difícil. Així, almanco, ho consideraven els repobladors genovesos establits a Miramar, els quals, el 1614, adreçaren una carta al procurador del duc de Gandia en què exposaven que *los genoveses de Miramar no nos quexamos de que ayamos padecido trabaxos en el largo camino, ni de que a dalgunos de nosotros se nos ayan muerto hijos por los caminos. Y puede estar V.P. sierto que lo tenemos todo a dicha, y muy grande ganancia, a trueque de aver llegado a ser vasallos y mínimos criados de Sus Excelencias. De lo que nos quexamos, y pretendemos tener agravio, es de dos cosas: la primera, de estar faltos de tierra y sin ningún socorro; la otra, es el avernos puesto entre quatro o cinco casas de majorquines, que además de ser dichas casas de continuo mesones de gente muy ruín, también majorquina, y además desto nos tratan muy mal de palabras (a quién amenasan de matar, a otros de dar de palos). Y puede V.P. muy bien creer que si no fuera por nuestro bayle (que nos da a nosotros mucho la mano) ya no uviera quedado ningún genovés en Miramar.*⁵⁸

Amb les dades extretes de la documentació dels arxius parroquials locals i de la diferent bibliografia podem oferir una llista, totalment provisional, dels pobles valencians en què es documenta la presència de repobladors illencs dels quals es fa constar el seu poble d'origen:

1. Alaró (Fageca)
2. Alcúdia (Fageca)
3. Algaida (Alcoleja i la Vall d'Alcalà)
4. Andratx (Benidoleig, Pego, la Vall de Gallinera, la Vall d'Alcalà)

⁵⁴ Primitivo J. PLA . (1984): *La población del marquesado de Guadalest en el Siglo XVII*, Instituto de Estudios Alicantinos, Alacant, 156-158.

⁵⁵ Per referir-se a l'afluència d'illencs cap a localitats abandonades, en gran part o només parcialment, pels seus primers repobladors en Josep Costa fa servir el terme de “segona repoblació” (Josep COSTA: *El Marquesat...80*).

⁵⁶ ARV, Reial Audiència, Processos II, lletra M, núm. 1333.

⁵⁷ ARV, Mestre Racional 10422 bis.

⁵⁸ Santiago LA PARRA: *Los Borja...93*.

5. Artà (Castells, Benidoleig, Fageca, Famorca, Miraflor, Mira-rosa, Tàrbena, la Vall d'Alaguar i Xaló)
6. Calvià (Llíber i Lorxa)
7. Ciutadella de Menorca (la Valldigna)
8. Campos (la Vall d'Ebo i la Vall d'Alaguar)
9. Capdepera (Famorca i Xaló)
10. Ciutat de Mallorca (Dènia, Fageca, Pego i Xaló)
11. L'alqueria de Sant Jordi de Ciutat (Pego)
12. Eivissa (Dènia, Mira-rosa, Ondara, Parcent, Pedreguer, Pego, la Valldigna i Xaló)
13. Felanitx (Xaló)
14. Inca (la Vall d'Alaguar)
15. Llucmajor (Altea, Benimeli, Benissa, Gata, Llíber, Oliva, Serra de Portaceli, Pedreguer, Sanet-Negrals, el Ràfol d'Almúnia, Senija, Tàrbena, la Vall d'Alaguar, la Vall de Gallinera i Xaló)
16. Manacor (Alcanalí, Benidoleig, Dènia, Fageca, Famorca, Llíber, Murla, Ondara, Orba, Pedreguer, Pego, Tàrbena, Tollos, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Ebo, la vall de Guadalest, la Valldigna i Xaló)
17. Marratxí (Ondara)
18. Montuïri (Fageca)
19. Muro (Ondara)
20. Petra (Barxeta, Fageca, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Alcalà, i la Valldigna)
21. Pollença (l'Atzúvia, Gandia, Tàrbena, la Vall de Guadalest i Xaló)
22. Porreres (Fageca)
23. Puigpunyent (Fageca)
24. sa Pobla (Parcent)
25. Sant Joan (Pego)
26. Santa Margalida (Castells, Dènia, Fageca, Llíber, Murla, Pedreguer, Pego, Tàrbena, Tollos, la Vall d'Alaguar, la Vall d'Alcalà, la Vall d'Ebo, la Vall de Guadalest i Xaló)
27. Sencelles (Fageca i el raval de Xàtiva)
28. Sóller (la Vall d'Alaguar)

Vist l'anterior, no s'ha de reduir, per tant, l'estudi de la repoblació mallorquina a l'àrea del Marquesat o a la seua redolada més immediata, com la Marina Baixa, el Comtat, o l'horta de Gandia. En aquesta darrera contrada, la presència de colons mallorquins, tot i ser lluny d'assolir les magnituds del Marquesat, resulta significativa en algunes poblacions, com ara Oliva o la mateixa vila de Gandia;⁵⁹ en altres, com Palma, l'aportació illenca sembla molt menor.⁶⁰

⁵⁹ A Oliva i a Gandia els mallorquins són el col·lectiu extraregnícola més important entre els cònjuges masculins forans que apareixen en els quinque llibres: A Oliva es documenten 20 mallorquins a la parròquia de Sant Roc on, tanmateix, la majoria dels cònjuges són de la mateixa població -el 62,25%- o del Regne de València -el 125,58%- (Antonio MESTRE SANCHÍS: "Estudio...180). A Gandia es registren 19 cònjuges mallorquins, respecte de 48 nadius del Regne i del total de 33 d'altres orígens (Santiago LA PARRA LÓPEZ: *Los Borja...* 88). Vegeu també el cas dels mallorquins de Miramar, citat anteriorment (Santiago LA PARRA LÓPEZ: *Los Borja...* 93).

⁶⁰ En el tom II dels llibres sacramentals de l'Arxiu Parroquial de Palma de la Safor es localitzen les següents referències a repobladors mallorquins: 1624/8/13: Bateig de na Magdalena Josepa Font, filla d'en Pere Font i na Joana Mira, cònjuges naturals del Regne de Mallorca i residents a la vila de Palma (f. 12); 1629/9/6: Bateig d'en Lluís Gabriel Benet, fill d'en Lluís Terrades, natural de la ciutat de Mallorca, i de na Vicenta Donado, natural de Palma, cònjuges residents a la vila de Palma (f. 14); 1637/2/15: Bateig de na Josepa Esperança Mallol, filla d'en Miquel Mallol i de na Margalida Campos [Camps?], naturals de Mallorca (f.18); 1642/3/2: Bateig de n'Anna Magdalena, filla d'en Miquel Mengual i na Maria-Anna

La documentació ens permet localitzar la presència de mallorquins dins una sèrie de contrades més allunyades del nucli de la Marina; com és el cas de la Vall d'Albaida, la Ribera, l'horta de Xàtiva i, fins i tot, a la vall del Vinapoló o al camp del Túria.

A la Vall d'Albaida, els mallorquins eren el col·lectiu més nombrós dels nous pobladors establerts a la comarca després de l'expulsió dels moriscs. En els processos penals instruïts pel justícia major de la Vall d'Albaida està documentada la presència d'un total de 21 mallorquins establerts a la contrada, 16 dels quals (el 76,1%) entre el 1610 i el 1620 a la Vall d'Albaida -a Tavernes existia un carrer que el 1617 era anomenat *dels mallorquins*- i que es dedicaven primordialment a les tasques agràries. Pel que respecta al seu origen, es coneixen immigrants procedents de Ciutadella, Eivissa, Manacor i Petra. Tanmateix, la majoria d'aquests immigrants i dels seus descendents abandonaren aviat la comarca, atès que en el cens del 1646 el gruix dels seus llinatges (Babiloni, Bagur, Carrió, Castell, Colom, Genestar, Gilabert, Llobet, Mestre, Perelló, Rosselló, Vic) havien desaparegut de la població.⁶¹

Pel que fa a la repoblació de la Vall d'Albaida, calia explorar la possibilitat que, especialment en la baronia de Rugat, una possessió del duc de Gandia -considerat el principal impulsor de l'emigració mallorquina- es pogués documentar l'aportació illenca en la repoblació. Però només en coneixem algun exemple documentat explícitament, com ara en Llorenç Palmer, resident a Aiolo del Duc,⁶² o els llinatges Suau (de Lucmajor) i Mallol a la parròquia de l'Assumpció d'Albaida.⁶³

D'altra banda i pel que fa al cas de Monòver (vall del Vinapoló), na Remedios Belando documenta, entre una gran majoria de pobladors originaris del Regne de València, un matrimoni de mallorquins.⁶⁴ En Bartomeu Font documentava un llucmajorer a Serra de Porticeli, a la baronia d'Olocau,⁶⁵ feu d'en Joan de Vilaragut, virrei de Mallorca, fet que potser caldria relacionar amb el paper atribuït a en Vilaragut en l'organització de la repoblació. En els censos del 1646 d'algunes de les localitats d'aqueixa baronia observam cognoms que podrien ésser mallorquins (Bosch, Mora, Vidal i Castelló a Olocau; Tomàs, Vidal o Pasqual a Gatòva). Com en tants d'altres casos, és massa agosarat proposar aqueixa identificació sense haver esgotat prèviament altres vies de recerca.

L'Arxiu Parroquial de Fageca (vall de Seta) ha permès documentar matrimonis entre cònjuges mallorquins habitants de poblacions molt allunyades de la comarca, com és el cas de l'horta de Xàtiva; aquest fet no resulta interessant només per la documentació de la presència d'illencs devora Xàtiva, sinó, sobretot, perquè demostra l'existència d'una ferma solidaritat de grup entre la primera generació dels emigrants. Així, el 24 d'octubre de 1622 en Gabriel Marí, natural de Petra, habitador de Barxeta, es

Cortella [mallorquins?]. Un dels padrins fou en Miquel Sifre, fill d'en Martí Sifre i n'Aina Genestara de Mallorca i veïnat de la vila de Palma (f. 18): 1646/10/21: Llicència per al matrimoni de na Maria Soler, filla d'en Pere i de na Maria Miñana, habitants de la vila de Palma, amb en Miquel Sifre, natural de la vila de Pollença en el Regne de Mallorca i resident a la vila de Palma, fill d'en Martí Sifre i de n'Anna Ginestar. Aquestes dades ens han estat facilitades per n'Adolf Minyana i Mascarell.

⁶¹ Eugenio CISCAR PALLARÉS: *Vida cotidiana en la Valldigna (segles XV-XVIII)*, Sigmat de la Valldigna, 1998, 285-293.

⁶² Santiago LA PARRA: "Bandolers a la Safor", *Ullal*, 1983, 8. La lectura de les llistes de les cartes de població i dels censos de la contrada ens mostra l'aparició ocasional de cognoms que podríem considerar mallorquins. Per exemple, dels 12 caps de família del cens del 1646 d'Aiolo del Duc (ARV Generalitat, 4826), 8 duen un llinatge que pot semblar mallorquí: el ja esmentat Palmer, Pons, Merí (Marí?), Pastor i Castelló. És clar que cal una recerca detallada per tal de donar clariques sobre l'origen dels seus habitants.

⁶³ Vicent TEROL I REIG-Emili CASANOVA HERRERO: "Els llinatges Albaidins (segles XIII-XVIII)", *750 anys com a valeciens. Albaida i la Vall. 1245-1995*, Albaida, 1995, 222-223. Vegeu també els exemples citats més envant.

⁶⁴ Remedios BELANDO: *Estudio demográfico...*, 54.

⁶⁵ Bartomeu FONT: *Historia...* 423)

casà amb la viuda mallorquina Tonina Maçanet.⁶⁶ L'11 d'agost de 1630 en Guillem Ferragut, natural de Sencelles, establert al raval de Xàtiva, es casà amb na Magdalena Mengual, una mallorquina natural de Ciutat.⁶⁷

El registre dels segons establiments de la vall de Tàrbena, datats en 14 de desembre de 1611,⁶⁸ presenten a peu de pàgina el lloc de destinació d'alguns dels qui no s'establiren de fet en aqueixa població i que renunciaren als béns que els havien estat establerts. Resulta molt interessant d'estudiar les noves residències dels colons "fallits", ja que, presumiblement, devien ésser considerades com un lloc d'assentament alternatiu: aquests llocs no només són els més immediats de la comarca (com Bolulla, la Vall de Gallinera, el Ràfol del Marquesat) o de la veïna horta de Gandia (com Miramar), sinó que poden ser molt més llunyans, a la Ribera, on habitava en Joan Quintana (*se n-és anat de Tàrbena i està en Favareta dels Frares de la Vall de Alfàndech*), o a la vall d'Albaida, on establiren en Martí Sabater (*se n-és anat de Tàrbena i se n-és anat a la Vall de Albaida*) i en Jaume Vila (*se n-és anat de Tàrbena i està en Bufali de la Vall d'Albaida*).

7. L'impacte onomàstic

És indubtable l'increment de llinatges d'origen català -i no, per exemple, aragonès, castellà o "francès"- que va rebre el Regne de València a través de la repoblació dels colons mallorquins i eivissencs venguts el primer terç del segle XVII. Però cal tenir en compte una sèrie de factors a l'hora d'estudiar els antropònims de l'àrea d'estudi.

7.1. Alteració o deformació dels llinatges

Sobta molt la castellanització gràfica que han patit alguns llinatges mallorquins, sobretot pel que fa al so palatal: *Moncho* <Monjo, *Puchol* <Pujol, *Vercher* <Verger... Si bé aqueixes grafies ocasionalment ja apareixen documentades al segle XVII, de la mà d'algun escriptor poc destre, no és fins a la castellanització administrativa del segle XVIII que s'imposaran definitivament; d'altra banda no són extensives a tots els llinatges: actualment trobam, tanmateix, *Ginart*, *Gilbert*, *Ginestar*... En altres ocasions, però, la castellanització no és només per confusió o adaptació ortogràfica, sinó fonètica: *Dolz*, *Mezquida*...

Fonèticament la forma dels llinatges va patir la influència de la pronúncia catalana occidental del valencià, de manera que els trets fonètics dialectals mallorquins foren traduïts als hàbits valencians.

És el cas del general resultat gràfic amb *-es* de llinatges que eren pronunciats amb la vocal neutra i que a Mallorca eren escrits d'una manera oscil·lant entre a i e. Encara que als primers documents encara podem trobar formes alternants com *Llaneras* / *Llaneres*, *Fàbregas* / *Fàbregues*, posteriorment només documentam les formes amb *-es*: *Llaneres*, *Fàbregues*, *Molines*, *Moragues*, *Sales*, *Escaleas*, *Quegles*... Pot incloure's afí el cas de la representació oscil·lant de la neutra postdònica a *Bennàsser* / *Bennàssar*; o pretònica de: *Benejam* / *Benajam*.

És el cas de les solucions amb el tancament *e < i* per influència de la consonant palatal (*Gilbert*, *Giner*, *Ginestar*) en lloc de les formes amb *e* mallorquines (*Gelabert*, *Gener*, *Genestar*) i, també, del resultat en iod dels grups llatins LI, C'L, T'L, G'L, encara present ocasionalment en la documentació més antiga: *Cortey*, *Fiol*, *Mayol*, *Morey*; després representats sempre *Cortell*, *Fillol*, *Mallol*, *Morell*. Tanmateix, hem

⁶⁶ Arxiu parroquial (AP) Fageca, QLM 1613, f. 92 v.

⁶⁷ AP Fageca, QLM 1613, f. 93 v.

⁶⁸ ARV, Protocol 20.187, mà 4: Joaquim Martí.

documentat altres llinatges sempre amb la forma "ll": *Castelló, Rosselló, Vell...* Alguna volta, el resultat comporta una ultracorrecció: *Mollà* <Moia.

No manquen, però, els exemples de llinatges que reflecteixen algun tret de la pronúncia dialectal mallorquina. Són formes que, tot i que en un primer moment encara podien presentar una grafia més acurada, en l'actualitat presenten únicament la forma dialectalitzant: és el cas de l'afèresi de *Brines* <Abrines i de *Mengual* <Amengual (forma encara documentada en els primers documents del segle XVII, al costat de *Almengual, Armengual, Armengol*), la reducció del diftong WA darrere velar de *Gosp* <Guasp, i *Gordiola* <Guardiola, o la vocalització de l'element inicial *al-* a *Ausina* <Alzina.

Alguns llinatges han patit una reinterpretació lèxica a partir dels referents del valencià. És el cas del llinatge *Benimelis*, ja en els primers documents alternant amb la forma *Benimeli*, la que posteriorment s'imposà; segurament hi jugà l'homofonia amb el topònim Benimeli (el nom d'un poble de la Rectoria, dins la mateixa comarca). El llinatge *Maçanet* ja als documents antics apareix al costat de *Mançanet* (*Mansanet*): es tracta, segurament, la influència de les formes lèxiques valencianes *mançana, mançanella* i del topònim la Torre de les Mançanes (oficialment *de les Maçanes*). El llinatge *Vicenç* en alguna ocasió apareix valencianitzat com *Vicent*; actualment, però, es conserva la forma antiga (*Vicens*).

En qualche cas l'evolució deu ser motivada per la dissimilació fonètica *Bernàcer* <Bennàsser o la metàtesi *Tecles* <Quecles <Quetgles.

Hi ha llinatges empeltats a la Marina que conserven una forma més arcaica que a l'illa: és el cas de *Malonda*, actualment evolucionat a Mallorca cap a la forma *Malondra*, o com *Soliveres*, un resultat en l'actualitat extingit a Mallorca (encara que encara es documentava així a Mallorca durant el segle XVII, al costat de *Solivelles*, posteriorment la forma predominant).

7.2 Llinatges aparentment castellans

Alguns llinatges aparentment castellans tenen un origen mallorquí perfectament documentat. Com ara *Garcia*, que es documenta a Pego com a procedent de Sant Jordi i de la Ciutat de Mallorca. Ben probablement, en *Cosme Garcia* que apareix en el cens del 1646 a Xaló, repoblada sobretot per colons de Santa Margalida, és un descendent d'en Cosme Garcia que habitava en aqueixa vila a darreries del segle XVI. De la mateixa manera, *Ordonyes*, atestat a l'arxiu parroquial de Tàrbena, procedeix d'Artà, i *Munyoz*, que es documenta com a mallorquí a Benigembla.

7.3 Homòfons

És cert que l'allau immigratori d'illencs cap a les terres valencianes al segle XVII va suposar-hi l'entrada d'un bon esplet de nous llinatges, actualment característics d'una redolada molt concreta del sud del País Valencià.⁶⁹ Però cal anar alerta a l'hora de fer avaluacions a la lleugera sobre aquest assumpte: el fet que alguns d'aquests llinatges ja estiguin documentats al Regne de València -fins i tot a la mateixa contrada-, anteriorment a la repoblació, no significa que, quan els localitzam a la Marina, no hagin de ser efectivament mallorquins. I a l'inrevés, no podem considerar que sempre que documentarem algun determinat llinatge haguem de creure que sempre haurà de tenir l'origen a les Illes.

Per exemple, els llinatges *Malonda* i *Vives*, habituals al Regne de València, també els portaven repobladors naturals del poble mallorquí de Santa Margalida

⁶⁹ És, per exemple, el cas de *Femenia*, llinatge format en el segle XIII al poble mallorquí de Santa Margalida, a partir del topònim àrab *Femenia*, situat en aquella població. Aquest llinatge -un dels més característics d'aquella vila i que al segle XVI s'havia expandit a altres viles, com Muro i Manacor- el portaven nombrosos repobladors de la Marina, on a hores d'ara és molt freqüent.

establerts, respectivament, a Beniaia i a Xaló.⁷⁰ A Murla, una de les escasses poblacions amb predomini de cristians vells dins la Marina, en un cens de 1603⁷¹ trobam documentats els llinatges *Cabrera, Llambies, Marí, Puig, Sancho*. Una mica d'anys després, i no gaire lluny, per les localitats veïnes documentam colons mallorquins amb aqueixos mateixos llinatges: *Cabrera* a Ondara (procedent de Manacor), *Llambies* a Tàrbena (procedent d'Artà), *Puig* a la Vall d'Ebo (procedent de Campos) i a Llíber (procedent de Llucmajor) i *Giner, Marí* i *Sancho* a Fageca (procedents d'Alaró, Petra i Alcúdia). Retrobam el mateix perill de confusió entre alguns dels cognoms dels caps de les famílies de Sant Joan d'Alacant i Benimagrell, *que se-n són anat a biure de aquella a les terres que se han despoblats dels moriscos*⁷² -*Garcia, Joan, Martí, Pons, Ripoll, Vicent*-; possiblement algun d'aquests s'instal·laria per la Marina. A la carta de població de Benidoleig (1611) es documenten, dins el mateix document, un colon mallorquí amb llinatge *Serra* i un colon de la contrada (de Pego) amb el mateix cognom.

Aquests exemples -extrets entre molts d'altres- poden servir per tal d'il·lustrar el problema de l'"homofonia" que afecta un sector apreciable de llinatges, als quals no podem atribuir o negar el seu origen insular; caldrà estudiar la documentació aportada pels llibres sacramentals i per altres fonts per poder resseguir d'una manera més precisa la trajectòria dels habitants setcentistes de la nostra àrea de recerca.

8. Annex documental

Aquest annex forma part d'un estudi, encara en curs, sobre les condicions de vida dels colons en els seus primers anys d'assentament. N'avançam ací alguns dels resultats amb la finalitat d'il·lustrar el sentiment de solidaritat de grup que existia, almenys en la primera generació, entre els colons mallorquins,

Amb la lectura dels arxius parroquials es pot comprovar com es mantenien, en general, els lligams entre les famílies mallorquines escampades per les terres meridionals valencianes i, fins i tot, entre els membres de les comunitats d'origen. La mostra més clara del manteniment d'aquests vincles són els matrimonis contrets entre gent d'un mateix poble, no només dins una mateixa localitat d'assentament, sinó entre habitants de diverses localitats, a voltes allunyades.

Per exemple, entre manacorins:

*A 27 de giner del añ 1621 desposí yo, Mn. Diego Molina, r[ec]tor de la parrochial de Tàrbena, en dita parroquial, de llisènsia del señor oficial de Xàtiva a Juan Dalmau, fill de Jua[n] Dalmau y de Juana Vella, cònjuges, natural de la vila de Manacor, regne de Mallorca, y a Antònia Sureda, donsell, filla de Thomàs Sureda y de Catalina Servera, cònjuges, natural de dita vila de Manacor y regne de Mallorca, y abitadors en lo lloc de Tàrbena, dada en dos de dit mes y añ, y doní les benediccions nuptials consecutivament en presència de Jaume Carrió major, de Jaume Tor[r]ens, de Bernat Ferrer y altres.*⁷³

⁷⁰ El llinatge Malonda ha estat documentat com a originari de Santa Margalida a Beniaia per Josep Costa (Josep COSTA: "La repoblació...", 88). Antoni Vives, fill de Joan Vives de la Torreta, natural de Santa Margalida, residia al Regne de València a la vila de Xaló (ARM PN 5008 f. 130).

⁷¹ AHN, Osuna, llig. 1220/3. Prenem la informació d'en Severino GINER: *Historia...*, 265.

⁷² Continguts en una interessant carta enviada per les autoritats de la dita vila al Consell d'Aragó, 1613: Arxiu de la Corona d'Aragó, CA, Secretaria del Regne de València, 702.

⁷³ AP Tàrbena: QLM 1620, fol. 1r.-v.

[27/III/1616] *Desposí jo, r[ector], a Miquel Mesquida, viudo mallorquí habi[tador] en lo lloch de Tàrbena y Anna Fullana, v[íuda], natural de Mallorca, hab[itadora] en lo lloch de Confrides.*⁷⁴

O entre pollencins:

[28/II/1636] *Amonestí yo mo[ssé]n Pere-Joan Almella, regent de cura de Beniardà a Pere Soliveres, llaurador, fill de Miquel Soliveres y Cathalina Cifre, cònjuges, nat[urals] de la vila de Pollensa, diòssesi de Mallorca y habit[adors] de una part en lo lloch de Tàrbena y Cathalina Sales, donzella, filla de Miquel Sales y Margarita Strader, natural y habitadora del lloch de Beniardà, vall de Guadalest.*⁷⁵

De la mateixa manera, trobam gent dels mateixos pobles mallorquins d'origen -parents o no- entre els padrins dels bateigs i els testimonis dels casaments:

Així, entre artanencs:

*A 16 de juny de 1630, yo, fray Pere Çaragoçà, bategí de llisençia de Mn. Diego Molina, rector de Tàrbena, conforme el ritu de la santa Iglésia Romana a una filla de Gabriel Roca i Juana Carriona, còniuges, dig[ue]s Juana Vicenta Roçolea, foren padrins Pere Carrió de Tàrbena y Catalina Carriona, abitadora de Pedregu[er].*⁷⁶

Entre manacorins:

*A 18 de febrer añ 1637, jo, Mn. Diego Molina, r[ec]tor de Tàrbena, bategí conforme el ritu de la s[an]ta Iglésia Romana a un fill de Jua[n] Mascaró i de Juana Palau, cònjuges, digués Jaume Bonaventura, foren padrins Jaume Mascaró i Francina Mascarona, abitado[r]s de Tàrbena i del Ràfol.*⁷⁷

I entre margalidans:

*A 8 de febrer 1635, yo, fray Juan Ivars, predicador, regent esta iglésia de Tàrbena per ausència de mo[ssén] Diego Molina, reptor, bategí conforme el ritu de la s[an]ta Igl[ésia] Romana a Francisca Bonaventura, filla de Sebastià Serra i de Françina Albanell, cònjuges; foren padrins Jaume Juan Malonda del lloch de Castells i Juananna Albanella, donzella del lloch de Xaló.*⁷⁸

*A 21 de juliol 1636 yo, mo[ssèn] [Cristò]fol Almella, bategí segons lo rito de la Sta. Mare Església un fill d'Andreu Gilabert i de Hisabet Alòs, cònjuges, posaren-li nom Andreu Antoni, foren padrins Antoni Monjo, habitador del lloch de Tàrbena, y Antonia Femenia, donzella.*⁷⁹

⁷⁴ AP Beniardà: QLB 1613:

⁷⁵ AP Beniardà: QLM 1613

⁷⁶ AP Tàrbena: QLB 1620, fol. 8 v.

⁷⁷ AP Tàrbena: QLB 1620, fol. 12 r.

⁷⁸ AP Tàrbena: QLB 1620, fol. 11 r.

⁷⁹ AP Fageca QLB 1611, f. 11r.

El manteniment d'aquests lligams entre la gent originària de la mateixa vila ens fan veure que la repoblació no va comportar, almanco en les primeres generacions, ni una dispersió ni una dissolució de la identitat, ni de l'idea de grup. Aquest fet podria explicar-nos, segurament, alguns fenòmens com, per exemple, les redistribucions de la població, les parcialitats i altres manifestacions del bandolerisme, i, més a posteriori, el manteniment amb major o menor grau del particularisme mallorquí i de la memòria de la procedència. Però aquestes són qüestions que hauran d'ésser tractades en altres treballs.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Víctor J. ARANDA MARTÍNEZ: "Problemas de la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscos a les possessions del duc Gandia a la Marina Alta", *IIIr Congrés d'Estudis de la Marina Alta. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta - Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" - Escolataller de Dènia, Dènia*, 257-265.

Manuel ARDIT LUCAS: *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, 2 vols., Barcelona, 1993.

Rafael AZUAR RUIZ-Primitivo J. PLA ALBEROLA: "Consideraciones acerca del maridatge i Coronatge de 1616 referente a la província de Alicante", *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, 23, Alacant, 1978, 51-57.

Adelina BATALLER: "La expulsión de los moriscos: su repercusión en la propiedad y la población en la zona de riegos de Vernisa", *Saitabi*, X, 1960, 81-100.

Remedios BELANDO CARBONELL: *Estudio demográfico de Monóvar (siglos XVI-XX)*, Alacant, 1980.

Joan-Serafi BERNAT-Miquel-Àngel BÀDENES(1994): *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857)*, València, 1994.

Pascual BORONAT BARRACHINA: *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, 2 vols., 1901 [1998].

Francisco Javier BROTONS GONZÁLEZ: "La repoblación de la baronía de Orba tras la expulsión de los moriscos. Auto de nueva población y condiciones del asentamiento", *3er Congrés d'Estudis de la Marina Alta, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta - Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" - Escolataller de Dènia*, 1990, 243-246.

James CASEY: *El regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona, 1981.

Eugenio CISCAR PALLARÉS: *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenja al Segura, València, 1977.

Eugenio CISCAR PALLARÉS: *Vida cotidiana en la Vallidigna(segles XV-XVIII)*, Sigmat de la Vallidigna, 1998.

M. Carmen CLAVER CORTÉS: "El proceso repoblador tras la expulsión de los moriscos en el señorío de Relleu", *Revista de Historia Moderna*, 4, Alacant, 1984, 417-429.

Josep COSTA MAS: *El Marquesat de Dènia. Estudio geográfico*, València, 1977.

Josep COSTA MAS: "La repoblació mallorquina a la Marina alta i al seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, núm. 34, Mallorca, 1977-1978 87-91.

Josep COSTA MAS: "De les rels... a la llavor", *Programa de Festes de Xaló 1983*, Xaló, 1983.

Joaquim CUEVAS CASAÑA: *La población valenciana en la Edad Moderna. La Marina en los siglos XVI, XVII, XVIII*, Universitat d'Alacant -Institut de Cultura "Juan gil-Albert", Alacant, 1991.

Bartomeu FONT OBRADOR: *Historia de Lluçmajor. Volumen cuarto. El siglo XVII*, Mallorca, 1982.

Antoni FURIÓ: *Història del País Valencià.*, València, 1995.

Sebastián GARCÍA MARTÍNEZ: "Francisco García y la 2º Germanía de la Marina Alta", *Ier Congrés d'Estudis de la Marina Alta, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert" - Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta*, 1986, 13-104.

Carmelo GINER BOLUFER: "Topografía histórica de los valles de Pego", *Anales del Centro de Cultura Valenciana* (2a. època), València, 1946, 46-74.

Severino GINER GUERRI: *Historia de Murla*, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Alacant, 1995.

Miguel GUAL CAMARENA: *Las cartas pueblas del reino de Valencia*, Generalitat de València, València, 1989.

Tulio HALPERIN DONGHI: "Un conflicto nacional. Moriscos y cristianos viejos en Valencia", *Cuadernos de Historia de España*, XXIII-XXIV, 5-115; XXV-XXVI, 1955-57, 83-250, .

Santiago LA PARRA LÓPEZ: "Bandolers a la Safor", *Ullal*, 1983, 5-17.

Santiago LA PARRA LÓPEZ: *Los Borja y los moriscos*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana - Diputació Provincial d'Alacant, València, 1992.

Gabriel JOVER AVELLÀ: "Nobleza terrateniente y crecimiento agrario. Mallorca en la segunda mitad del siglo XVI". Comunicació presentada al congrés *Felipe II y el Mediterráneo*, València, 1998.

Josep JUAN VIDAL: "Aproximación a la coyuntura agraria mallorquina en el siglo XVI", *Studia histórica. Historia Moderna*, vol V, Salamanca, 1987, 127-139.

Josep JUAN VIDAL: *El sistema de gobierno en el Reino de Mallorca*, Mallorca, 1996.

Antoni MAS I FORNERS: *Desposseïó pagesa, creixement i concentració de la població: Santa Margalida, 1459-1595*, treball de tercer cicle, Universitat de les Illes Balears, 1997.

Joaquín MESTRE PALACIO: *Alcalalí*, Institut d'Estudis Alacantins, "Monografías históricas", Alacant, 1970.

Antonio MESTRE SANCHIS: "Estudio de la demografía de Oliva a través de los archivos parroquiales después de la expulsión de los moriscos", *Estudis*, 1, València, 1972, 169-184.

Jesús MILLÇN: "Aproximació a l'estudi del canvi demogràfic a la comarca d'Oriola", *Serra d'Or*, gener 1976, 29-31.

Pere de MONTANER-Aina LE-SENNE: Aproximación al estudio de la formación de la clase noble en Mallorca: El patrimonio de los Formiguera en el siglo XVII. Trabajos de Geografía núm. 34, Palma, 1977-1978, Pàg. 55-85.

Joan-Lluís MONJO I MASCARÓ: "Els cognoms mallorquins de Tàrbena", *Actes del 14è Col·loqui onomàstic (2n d'onomàstica valenciana)*, Alacant, 1991, 112-117.

Vicent MUÑOZ I CARBONELL- VICENT-A. CASANOVA I MIRET: "Les cartes pobles de la vall de Xaló i Gata 1611-1645: una aproximació al seu estudi", *3er Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta - Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" - Escola taller de Dénia, 1990, 247-255.

José OBRADOR: *Santa María de Lluch. Historia de su Collegiata, Mallorca*, 1952,

Leopoldo PEÑARROJA TORREJÓN: *Moriscos y repobladores en el reino de Valencia: la Vall de Uxó (1525-1625)*, 2 vols., Del Cenja al Segura, València, 1984.

Pablo PIFERRER-José Maria QUADRADO: *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza é historia. XXI. Islas Baleares*, Barcelona, 1888.

Primitivo J. PLA ALBEROLA: "Benillup 1609-1630. Alternativas y dificultades de una repoblación", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna*, 1, Alacant, 1981, 171-203.

Primitivo J. PLA ALBEROLA: *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, Primitivo J. Pla Alberola: *Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*, Ajuntament de Cocentaina - Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Alacant, 1986.

Primitivo J. PLA ALBEROLA: "Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos", *Actes del 1er. Congrés de la Població Valenciana. Història Moderna*, Universitat d'Alacant, 1988, 301-314.

Abel POITRINEAU: "La inmigración francesa en el reino de Valencia: siglos XVI a XIX", *Moneda y Crédito*, núm. 137, 1976, 103-133.

Joan REGLÀ: *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, 1971.

José SANCHIS Y SIVERA : *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la Diócesis de Valencia*, València, 1922 [1980] .

Maria José SASTRE REUS-Salvador ALEMANY GARCIA-Silveria MONCHO ESCRIVÀ: *Dels moriscos als maulets. La Marina Alta al segle XVII*, Alacant, 1986.

Francesc SEVILLANO COLOM: "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatí: siglos XIV, XV i XVI", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV, Mallorca, 1974, 233-273.

Salvador SENDRA I LLORCA: *Documents i estudis de la Vall de Laguar*, Pego, 1996.

Vicent SOLER: "Les comarques de parla castellana: una qüestió oberta", *Raons d'identitat del País Valencià*, València, 49-69.

Vicent TEROL I REIG-Emili CASANOVA HERRERO: "Els llinatges Albaidins (segles XIII-XVIII)", *750 anys com a valencians. Albaida i la Vall. 1245-1995*, Albaida, 1995, 213-224

Juan Ramón TORRES MORERA: *Repoblación del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, València, 1969.

Josep VICENS: "Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (I)", *Festes de Pego*, Pego, 1986.

Josep VICENS: "Els mallorquins a les parròquies de Pego, Alcalà i Patró (II)", *Festes de Pego*, Pego, 1987.

Onofre VAQUER BENNÀSSAR: *Una sociedad del antiguo régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVI*, Palma, 1987.

RESUM

El propòsit d'aquest article és tractar d'elaborar una estat de la qüestió sobre la immigració mallorquina al sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs.

RESUMEN

Se plantean en este artículo las bases para establecer un estado de la cuestión sobre la inmigración mallorquina al sur del País Valenciano después de la expulsión de los moriscos.

ABSTRACT

The aim of this article is to try to elaborate a platform to argue about majorcan immigration to the south of Valencian region after the moorish were expelled.